

**Stanisław STACHOWSKI (2002) LEXIQUE TURC DANS LE
VOCABULAIRE DE P. F. VIGUIER (1790), Kraków: Księgarnia
Akademicka, 322 s.**

Faruk GÖKÇE*

Osmanlı İmparatorluğu ile batı dünyası arasındaki ilişkiler 1453'ten itibaren oldukça farklı boyutlarda bir gelişme kaydetmiştir. XV. yüzyıl Avrupası, başta ticarî, dinî, siyasî ve askerî konular olmak üzere İmparatorluğun getirmiş olduğu yeni dünya düzeninden pay alma yarışı içerisindeydi. En az sözü edilen unsurlar kadar hayatî bir önem arz eden ve bunların uygulanabilirliğinin temel şartlarından olan diğer bir durum da Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri sağlayabilecek dil sorununun aşılması idi. Çünkü tüccarından seyyahına, diplomatından bilim adamına kadar, Avrupalı, Türkçeye daha önce hiç olmadığı kadar ihtiyaç duymaktaydı. Nitekim bu konudaki ilk adımların atılması fazla gecikmedi. Venedik Cumhuriyeti, 1551'den itibaren senatonun tercümanlık mesleği için uygun bulduğu genç yurttaşlarını, eğitim görmek üzere İstanbul'a göndermeye başladı. Bu tercümanlık öğrencilerine, *Giovani della lingua* "Dil oğlanı" deniyordu (bkz. ELD 1995: 19, Şakiroğlu 1995: 221).

Venedik modelinden esinlenen daha sonraları Paris Millî Kütüphane bünyesindeki *Yaşayan Doğu Dilleri Okulu'nun* da temelini oluşturacak olan benzeri bir kurumsal yapı da XIV. Louis'nin nazırı Jean-Baptiste Colbert'in teşviki ve Marsilya Ticaret Odası'nın 18 Kasım 1669 yılında aldığı kararla, Fransa'da hayata geçirilmiştir¹. *Enfants de langue* ya da daha sonraları *jeunes de langue* şeklinde tanımlanan bu kurum, Venediklilerin Türkçeden çevirdikleri *dil oğlanı* deyiminin Fransızcasıdır. Fransız tercümanların Osmanlı İmparatorluğu'nda yürüttükleri faaliyetler, sadece iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin sağlanması ile kalmamış, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren birer Doğu Uygarıları uzmanları haline gelen bu tercümanlar, içinde buldukları medeniyeti çeşitli yönleriyle incelemişlerdir. Doğubilim denilen bilim dalının onlarla başladığı söylenebilir.

XVI.-XVIII. yüzyıl Fransası, Dil Oğlanları Okulu tarzında devlet destekli ku-

* Araş. Gör. Hacettepe Üniversitesi.

¹ Dil Oğlanları Okulu, Doğu'daki elçilik ve konsolosluklarda tercümanlık yapacak meslekten tercümanlar yetiştirmek üzere, başlangıçta dokuz on yaşlarında altı çocuğun 1626'da kurulmuş bulunan İstanbul'daki Kapüşen Manastırı'na gönderilmesini öngörmüştü. Bir süre sonra, dil oğlanlarının öğrenimlerine Paris'teki Louis-le Grand Koleji'ne bağlı bir okulda başlamalarına ve aşağı yukarı yirmi yaşlarına geldiklerinde İstanbul'a gönderilmelerine karar verildi. Bu okulda öğretilen diller; Latince, Eski Yunanca, Türkçe ve Arapçaydı. 1721'de öğrencilerin sırayla, Fransa'da doğmuş çocuklar ve Yakındoğu'ya yerleşmiş tercüman ya da tüccar ailelerinin çocukları arasından seçilmelerine karar verildi. Okulun en parlak dönemi 1721-1762 arasındadır. Bundan sonra, okul varlığını sürdürmekle beraber zamanla eski önemini kaybetmiş, XIX. yüzyılda canlanırlar gibi olmuşsa da 1873'de kapanmıştır (bkz. ELD 1995 : 9).

rumsal yapıların yanında, Doğubilimcileri vasıtasıyla Osmanlı Türkçesini tanıttacak eserler yazdırmaktan da geri kalmamıştır. Nitekim XVI. yüzyılın ünlü Doğubilimcilerinden Postel² ile başlayan dil gereçlerinin hazırlanması faaliyetleri, XVII. yüzyılda Ryer³, XVIII. yüzyılda Holdermann⁴, XIX. yüzyılda ise Jaubert⁵, Kieffer⁶ ve Bianchi⁷ gibi şahsiyetlerle sürdürülmüştür.

Tanıtmamıza konu olan sözlük ise, 1790 yılında Pierre François Viguier tarafından kaleme alınan *Éléments de la Langue Turque, ou Tables Analytiques de la Langue Turque Usuelle, avec Leur Développement* “Türkçenin Unsurları ya da Açıklamaları ile Konuşulan Türkçenin Analitik Tabloları” adlı eserin 351-456. sayfaları arasında yer alan *Essai de Vocabulaire François-Turc* “Fransızca-Türkçe Sözlük Denemesi” bölümünün Stanisław Stachowski’nin bir giriş yazısı ile yeniden düzenlenmiş baskısıdır.

Sözlük, *Introduction* “Giriş” (s. 1-17) ve *Vocabulaire Turc-François* “Türkçe-Fransızca Sözlük” (s. 21-322) bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümü ile sözlük arasındaki ara bölümde ise (s. I-V) orijinal eserden seçilmiş beş sayfalık tıpkı basım bulunmaktadır.

Introduction bölümü; 1. *L’Auteur du Vocabulaire* (s. 7-8) “Sözlüğün Yazarı”, 2. *Travaux turcologiques de P. F. Viguier* (s. 8-15) “P. F. Viguier’in Türkoloji

- 2 Guillaume Postel (1510-1581) : 1575 yılında *Histoires Orientales* adlı eserinin içinde sunduğu “Instructions des mots de la langue turquesque les plus communs” başlığını taşıyan yirmi sayfalık incelemesinde, Türkçe isim, zamir ve fiillerin yapım ilkelerini açıklamıştır. Postel, Türkçeyi Fransa’ya tanıtan kişi olarak kabul edilmektedir (bkz. Rollet 1999 : 11-24).
- 3 André Du Ryer-Malezair (1580-1660): Fransa’nın İskenderiye ve Kahire konsolosluklarını yürüttü. Ülkesine döndükten sonra, Kralın Doğu dilleri tercümanlığına atandı. 1632 yılında İstanbul’a gelen Du Ryer, IV. Murad tarafından XIII. Louis nezdinde görevlendirilmiştir. 1630 yılında Latin diliyle Türkçe bir gramer kaleme almıştır: *Rudimenta grammatices linguae Turcicae* (bkz. Erdem 1995 : 203).
- 4 Peder Jean-Baptiste Holdermann (1694-1730): Galata Saint-Benoît misyonunda çalışan bir Cizvit rahibiydi. 1730 yılında dil oğlanlarının isteği üzerine, gözetimindeki bir Fransız elçiliği tercümanına 1726-1730 arasında *Grammaire turque on méthode courte et facile pour apprendre la langue turque avec un recueil des noms, des verbes, et des manières de parler les plus nécessaires à sçavoir avec plusieurs dialogues familiers* (Türkçe grameri ya da çeşitli konuşma örnekleri ile en gerekli hitap şekillerini, fiilleri ve adları kapsayan bir fihristle donatılmış, Türkçeyi kolay ve kısa yoldan öğrenme yöntemi) adlı bir gramer kitabı yayınlattır (bkz. ELD 1995 : 110).
- 5 Amédée Jauber (1779-1847): 1833 yılında Doğu Dilleri Okulu için *Eléments de la grammaire turke à l’usage de l’Ecole Royale et spéciale des Langues orientales vivantes* (Krallık Yaşayan Doğu Dilleri Özel Okulu’nda kullanılmak üzere hazırlanmış Türkçe Gramerinin Esasları) adlı grameri hazırlamıştır (bkz. ELD 1995 : 111).
- 6 Jean-Daniel Kieffer (1767-1833): Paris’te Doğu dilleri öğrenimi gördükten sonra, Fransız elçiliğinde yazman sekte, Collège de France’ta Türkçe yardımcı profesörlüğü görevlerinde bulundu. Bilinen ilk Türkçe-Fransızca sözlüğün yazarıdır. Sağlığında yayımlayamadığı sözlüğü, *Dictionnaire turc-français à l’usage des agents diplomatiques et consulaires, des navigateurs, et autres voyageurs dans le Levant* (Diplomatlar ve konsolosluk görevlileri, denizciler ve Yakındoğu’ya giden seyyahlar için Türkçe-Fransızca Sözlük) adıyla ölümünden sonra T. X. Bianchi tarafından iki cilt olarak 1835-1837 yıllarında Paris’te yayımlandı (bkz. ELD 1995 : 115).
- 7 Xavier Bianchi (1785-1864): 1807’de dil oğlanı olarak İstanbul’a geldi. Sağlık sorunları nedeniyle 1815’te Fransa’ya döndüğünde Doğu dilleri yardımcı-tercümanlığına atandı. 1843 yılında Paris’te iki ciltlik bir Fransızca-Türkçe sözlük *Dictionnaire français-turc à l’usage des agents diplomatiques et consulaires, des commerçants, des navigateurs et autres voyageurs dans le Levant* (Diplomatlar ve konsolosluk görevlileri, tacirler, denizciler ve Yakındoğu’ya giden seyyahlar için Fransızca-Türkçe Sözlük) yayımlandı (bkz. ELD 1995 : 115).

Çalışmaları”, 3. *La transformation du Vocabulaire* (s. 15-16) “Sözlüğün Dönüştürülmesi”, 4. *Bibliographie* (s. 16-17) “Kaynaklar” bölümlerinden oluşmaktadır.

L’Auteur du Vocabulaire (s. 7-8) bölümünde, *Éléments de la Langue Turque* eserinin müellifi Viguiet hakkında şu bilgiler bulunmaktadır:

Pierre François Viguiet 20 Temmuz 1745 yılında Besançon’da doğdu. İlk öğrenimini doğduğu yerdeki papaz okulunda tamamladı. Kısa bir süre sonra Lazaristen Rahipleri Tarikatı’na girdi. Bu tarikat, ilk merkezi Paris Saint-Lazare Manastırı olduğu için önceleri Misyonerler Tarikatı olarak adlandırılıyordu.

1625’te Aziz Vincent de Paul tarafından kurulan ve 1633 yılında Papa VIII. Urbain tarafından onaylanan Misyonerler Tarikatı’nın amacı, Hristiyanlığı tüm dünyaya yaymaktı. Tarikat, misyonerlik bildirgesini 1640 yılında pagan ülkelerde, 1784 yılında Yakındoğu’da, 1811’de ise İran’da yayımladı.

Misyonerler Tarikatı’na giren Viguiet, önce Sens’ta ilahiyat profesörü oldu. Bununla birlikte üstleri onu Hristiyan esirlere yardım etmek üzere Mısır kıyılarına gönderdi. Cizvitler Tarikatı’nın ortadan kalkmasının ardından kendisini Besançon’daki retorik kürsüsünde buldu. Cizvit kurumları, Papa VI. Pie ve Kral XVI. Louis’nin onayı ile Lazaristlere aktarıncaya, Viguiet 1783’te İstanbul’a papalığa bağlı bir papaz olarak atandı. İstanbul’daki görevi Ortadoğu Misyonerler Tarikatı’nı kurmaktı. Doğu dillerini bilmesi misyonerlere bu dilleri öğretmesinde kolaylık sağlamış ve Fransa’nın Yakındoğu ticaretine önemli katkılarda bulunmuştur.

1802’de Fransa’ya döndüğünde Hayırsever Kadınlar Tarikatı’nı koruma ve denetleme göreviyle bu kurumun başına geçen Viguiet, yaşamının son yıllarını tamamen Hristiyanlık dininin savunmasını amaçlayan çalışmalara adanmıştı. Misyoner Viguiet, 7 Şubat 1821 yılında Paris’te 76 yaşında öldü.

Travaux turcologiques de P. F. Viguiet (s. 8-15) bölümünden öğrendiğimiz göre Viguiet’in araştırmaları iki alanda yoğunlaşmıştır: *Hristiyanlık bilimi* ve *Türkoloji*. 1806’dan 1820’ye kadar, ilk alana ilişkin altı eser yayımlayan Viguiet, sözkonusu eserlerde; Hristiyanlık dini, mezmûrlar ve Roma Katolik Kilisesi tarihi ile ilgilenmiştir. İkinci alana yani Türkoloji’ye ait çalışmaları ise üç başlıkta toplanabilir:

a. *La Grammaire* “Dilbilgisi”: Viguiet’in uzun adı ile *Éléments de la Langue Turque, ou Tables Analytiques de la Langue Turque Usuelle, avec Leur Développement* adlı eseri, 1790 yılında İstanbul Pera’daki Fransız Büyükelçiliği basımevinde yayımlanmıştır. Eserin sunuş bölümünde şu bilgiler yer almaktadır:

“Bu kitap, pek muhterem majesteleri Bâbîâlî Büyükelçisi Kont Choiseul-Gouffier’in katkılarıyla Kral’a (XVI. Louis) ithaf olunur. M. Viguiet, Yakındoğu Misyoner Tarikat Kurumları’ndan sorumlu papaz (papalığa bağlı), İstanbul, Fransa Kraliyet Sarayı Basımevi, Mart, 1790”.

Eser, XXII+463 sayfadan oluşmaktadır. Viguiet, eserinin 40. sayfasında gramericinin hedef kitesini şöyle tanımlamaktadır:

“Tercümanlık derecesini hedefleyen genç öğrencilere, Ortadoğu Katoliklerini himaye etmek için çaba harcayan misyonerlere, uygulanmakta olan eski öğretim yöntemlerinin altında ezilen yolculara, büyük ticarî işleri nedeniyle Arap harfleri ile yazılmış Türkçe eserleri inceleme fırsatı bulamayan tüccarlara, Arapça, Farsça ve ileri derecedeki Türkçe terimleri öğrenmeleri gereksiz olan ticaret gemilerinin kaptanları ile denizcilere, önemli meseleler hakkında kendi uyuğundan birisinin yardımı olmaksızın paşalar ve beylerle münasebet kurmak isteyenlere nihayet Türk dilinin üstün nitelikleri hakkında açık, kesin ve doğru bilgiler edinmek için talepleri olan meraklılara ve bilginlere yöneliktir.”

Viguiet, Lâtin kökenli Fransız alfabesini 18. yüzyıl Osmanlı Türkçesine başarıyla uyarlaması sayesinde, Arap alfabesinin göstermede yetersiz kaldığı /o, u/, /ö, ü/, /ı, i/ ünlüleri ile /k, q/, /p, b/, /ç, c/, /t, d/, /g, n, ŋ/ ünsüzlerini ayırt edebilmiştir. Kullanılan transkripsiyon sistemi, ses uyumlarını, özellikle ünlü uyumlarını göstermesi açısından da eserin değerini artırmıştır. Viguiet Grameri’ni diğer transkripsiyon metinlerinden⁸ ayıran bir başka özelliği ise 18. yüzyıl İstanbul’unda konuşulan aydın ve halk Osmanlıcasından örnekler sunmasıdır.

Ülkemizde Viguiet Grameri, Gümüşkılıç⁹ tarafından etraflıca incelenmiştir. Ancak Stachowski yayınında Gümüşkılıç’ın bu çalışmalarından söz edilmemesi bir eksiklik olarak görünmektedir.

b. *Les Dialogues* “Diyaloglar”: Viguiet Grameri’nin 297-340. sayfalarında konularını İstanbul’da bizzat yaşanmış bir olaydan alan 23 diyalog bulunmaktadır. Bu diyaloglarda her kesimden insan konuşturulmuştur. Gramerinin 350. sayfasında 4 ciltlik *Diyaloglar* adlı eserinden söz eden Viguiet, hastalığı ve Fransa Büyükelçisi Choiseul-Gouffier’in görevinden ayrılması nedeniyle gramerinin devamı niteliğindeki bu eseri yayımlayamamıştır. Şans eseri, bu diyaloglar, Viguiet’in ölümünden sonra İngiltere Konsolosluğu baş tercümanı ve Doğu dilleri profesörü Nassif Malouff tarafından *Dialogues turcs-français, par M. Viguiet* “Viguiet’den Türkçe-Fransızca Diyaloglar” başlığıyla 1854 yılında yayımlanmıştır (s. 10).

c. *Le Vocabulaire* “Sözlük”: Gramerinin 351-456. sayfalarında *Essai de Vocabulaire François-Turcs* “Fransızca-Türkçe Sözlük Denemesi” başlığı ile toplam 106 sayfalık bir yer tutan ve 8000’den fazla kelimeyi içeren bir sözlüğe yer veren Viguiet, mükemmel bir sözlüğün bir dilde sadece ifade birimi olarak kabul edilen kelimelerin alfabetik listesi değil, aynı zamanda temel ve mecazî anlamları da içeren sağlam bir kaynak olması gerektiğini vurgular (bkz. Gümüşkılıç 2000: 52, Stachowski 2002: 10).

Her sayfası iki kolondan oluşan *Essai de Vocabulaire*’de Fransızca kelimeler italik, Türkçe kelimeler ise Lâtin harfleriyle verilmiştir. Her iki kolonda da özel isimlerin küçük harflerle yazılması sözlüğün diğer bir özelliğidir. Viguiet’in Türkçe sesleri göstermede uyguladığı transkripsiyon mükemmel yakındır. Sözgelimi Doğu Avrupa yazarlarının eserlerinde *i, j, y* sesleri ile gösterildiğinden karışıklığa yol açan

⁸ Transkripsiyon metinleri teriminin tartışması ve bu metinlerin geniş bibliyografyası için bkz. (G. Hazai 1990 : 63-73). Ayrıca bkz. (Turan 2002: 125-135), (Siemieniec-Golaś 1997: 11-17).

⁹ Bkz. Gümüşkılıç (1992). Viguiet Grameri’nin geniş bir tanıtımı için bkz. (Gümüşkılıç 2000: 39-64).

[ı] ve [i] ünlüleri, Viguiet'in sözlüğünde doğru bir biçimde gösterilmiştir. Yazar, bu karışıklığı gidermede oldukça basit, aynı zamanda tutarlı bir yol izlemiştir [ı] ünlüsünü Fransızca *e*, [i] ünlüsünü ise yine Fransızca *i* ile karşılamıştır. Yazarın, uyguladığı transkripsiyon sistemini eserin I. bölümünün 41-54. sayfalarında: *Türk dilindeki seslerin Fransız harfleriyle gösterimi*, VIII. bölümünün 250-268. sayfalarında: *Türkçe seslerin Arap alfabesiyle gösterimi*, IX. bölümünün 269-282. sayfalarında ise: *Türk ve Fransız alfabelerindeki harflerin karşılaştırılması* başlıklarıyla uzun uzadıya anlatması bu konuya ne denli önem verdiğini göstermektedir.

Yazar, Türkçe seslerin gösteriminde şöyle bir yol izlemiştir (s. 12-15):

Ünlüler:

1. Türkçe [a, i, o] ünlüleri Fransızcadaki gibi gösterilmiştir. örn. *çam* (tcham) 'pin', *kapak* (qapaq) 'couvercle', *oda* (oda) 'chambre'.
2. Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerdeki uzun [â=a'] ünlüsü, // ünsüzü önünde *a* ile diğer durumlarda ise *ia* ile, örn. *gâvur* (guiavour) 'infidelle', *nikâh* (nikiah) 'mariage' fakat *hilâl* (hilal) 'curedent', *lâle* (lalè) 'tulipe'.
3. Türkçe [e] *è* ile, örn. *ferište* (fèrichtè) 'angle', *elmas* (èlmas) 'diamant'.
4. Türkçe [ı] *e* ile, örn. *bıldırçın* (belderdjen) 'caille', *ırmak* (ermaq) 'rivière'.
5. Türkçe [ö] *eu* ile, örn. *böbrek* (beubrèk) 'rein, rognon', *kör* (keur) 'aveugle'.
6. Türkçe [u] *ou* ile, örn. *dul* (doul) 'veuve', *kuş* (qouch) 'oiseau'.
7. Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerdeki uzun [û=u'] ünlüsü, // ünsüzü önünde *ou* ile diğer durumlarda ise *iou* ile, örn. *hükûmet* (hukioumet) 'jurisdiction', *hulûs* (qhoulous, houlous) 'naïveté'.
8. Türkçe [ü] *g* ünsüzünde sonra *iu*, diğer durumlarda ise *u* ile, örn. *güz* (guiuz) 'automne', *güneş* (guiunèch) 'soleil', *büyük* (bıyuk) 'grand, gros', *süngü* (sunguiu) 'dard, javelot'.

Ünsüzler

1. Türkçe [b, d, f, l, m, p, r, s, t, v, y, z] ünsüzleri, Fransızcadaki gibi gösterilmiştir. örn. *baba* (baba) 'père', *deniz* (dènz) 'mer', *saç* (satch) 'chevelure', *yağmur* (yaghmour) 'pluie'.
2. Türkçe [c] *dj* ile, örn. *kebabcı* (kèbabdje) 'rôtisseur', *cennet* (djènnèt) 'paradis'.
3. Türkçe [ç] *tch* ile, örn. *çolak* (tcholaq) 'manchet', *açık* (atcheq) 'clair'.
4. Türkçe art damak [ğ] ünsüzü kelime içinde ve sonunda bugünkü yumuşak [ğ] ünsüzünü karşılıyorsa düzenli olarak *gh* ile gösterilmektedir. örn. *ağac* (aghadj) 'arbre', *bağ* (bagh) 'lien, ligature', *doğan* (doghan) 'gerfaut', *sağ* (sagh) 'vif'. Ancak *kavga* (qavga, qavgha) 'dispute, querelle', *kuzgun* (qouzgoun, qouzghoun) 'croupière' gibi sözcüklerde hem sert hem de yumuşak söyleyiş görüldüğünden [g] ünsüzünün sert varyantı nadiren *g* ve *gu* sesleriyle de gösterilmiştir.
5. Türkçe ön damak ünsüzü [g], kelime başında ve içinde *gui* ile, örn. *göz* (guieuz) 'œil', *günah* (guinah) 'offense, péché'. [gi-] ses grubu ile başlayan kelimeler de yine *gui* ile gösterilmektedir. örn. *gidiş* (guidich) 'arrivée', *girdab* (guirdab) 'abyme, gouffre'.

- Öndamak [g] ünsüzünün yumuşak varyantı ise *y* ile gösterilmektedir. örn. *değnek* (dèynèk) 'bâton', *söğüt* (seuyut) 'saule', *böğürmek* (beuyurmek) 'mugir'.
6. [h] ünsüzlü kelimeler, ait oldukları dilin imlâsı gözönünde bulundurulmaksızın *h* ya da *qh* ile gösterilmiştir. örn. Ar. *xaber* (habèr, qhabèr) 'avertissement', Far. *xoş* (hoch, qhoch), Far. *xurmâ* (hourma) 'datte'.
  7. Türkçe art damak [k] ünsüzü *q* ile, öndamak [k] ünsüzü ise *k* ile, örn. *kapak* (qapaq) 'couvercle', *çocuk* (tchodjouq) 'enfant', *köprü* (keupru) 'pont', *kepçe* (kèptchè) 'cuiller à pot'.
  8. Türkçe [n] genellikle Fransızca (eski) *n* ile, bazen de italik bir *n* ile verilmiştir. Viguier'in italik *n* ünsüzünü, nazal /ŋ/ yerine kullandığı anlaşılıyor. Ancak bu italik *n* ile yazılmış kelimelerde bir tutarsızlık gözlenmektedir. örn. *son* (son) 'fin, final, dernier' (≲ Eski Osm. soŋ), *yün* (yun) 'laine courte & commune' (≲ Eski Osm. yün) kelimelerinde /ŋ/ -Viguier'in sistemine göre italik /n/- ile gösterilmesi gereken kelimeler /n/ ile gösterilirken diğer yandan *don* (don, don) 'gelée' (≲ Eski Osm. doŋ) kelimesindeki aslî /ŋ/ ünsüzü ise doğru bir şekilde gösterilmiştir (s. 15).
  9. Türkçe [ş] ch ile, örn. *şey* (chèy) 'chose', *baş* (bach) 'tête, chef'.

La transformation du Vocabulaire (s.15-16) bölümünde Stachowski, Viguier'in *Éléments de la Langue Turque* adlı gramer kitabının 351-456. sayfalarında yer alan *Essai de Vocabulaire François-Turcs* bölümünü, içerdiği zengin Türkçe malzemeyi Türk dili araştırmacılarının istifadesine sunabilmek için yeniden düzenleyerek yayımladığını vurgulamaktadır.

Yazar, Viguier sözlüğünün orijinalinde yer alan Fransızca madde başları yerine Türkçe kelimeleri madde başı yapmıştır. Stachowski, Türkçe madde başlarını günümüz Türkiye Türkçesi imlâsına göre düzenlemiş, ardından parantez içinde Türkçe kelimelerin (Viguier'in 18. yüzyıl Osmanlı Türkçesinden derlediği kelimeler) transkripsiyonlarını vermiştir. Yazar ayrıca Viguier sözlüğünde farklı Fransızca başlıklar altında yer alan benzer kelimeleri aynı madde başında topladığını bildiriyor. Stachowski'nin bir başka müdahalesi ise varyantlı Türkçe kelimeleri bir başlık altında toplaması ve her bir varyant için ana madde başına göndermede bulunmasıdır (s. 16). Yazar, her bir madde başındaki kelime ve cümle örneklerine Viguier sözlüğündeki orijinal sayfa numaralarını eklemeyi de ihmal etmemiştir. Stachowski ve Viguier yayımı arasındaki bu farklılıkları bir örnekle göstermek faydalı olacaktır:

(Vig.): nouvelle (bonne). mujdè, mudjdè, mouchtou (408) =

(St.): müjde, mücde, muştı (müjdè, mudjdè, mouchtou) 'bonne nouvelle' (408).

Tanıtmamızın başlangıcında da belirtildiği gibi Fransa, XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu başta olmak üzere Doğu ülkelerine tercümanlarını, misyoner din adamlarını ve oldukça tecrübeli diplomatlarını göndermekle aslında iki önemli meselesini çözüme kavuşturmuştu. Bir taraftan diplomatları ve tercümanları vasıtasıyla Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini kendi lehine geliştirirken diğer taraftan misyoner din adamları aracılığıyla da Katolik Hristiyanlığın yayılmasını sağlamış ve bu dinin mensuplarının hamîliği rolünü üstlenmişti. Viguier de Fransa kralına bağlı misyoner bir din adamı olarak İstanbul'da bulunmuş ve yazarın ha-

yatıyla ilgili bölümde de belirtildiği gibi Fransa'nın Yakındoğu ticaretine önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak Viguier'in 463 sayfalık grameri ve bu gramerinin içindeki sözlüğünün yetkinliğinden anlaşıldığına göre Fransa krallarının Osmanlı İmparatorluğu'na gönderdikleri görevlilerin güçlü gözlemlere sahip ve çok yönlü birer Doğubilim uzmanları olduğu anlaşılıyor. Sonuç olarak bugün dahi eksikliğini çektiğimiz sosyal bilimler stratejilerinin devletlerin geleceği açısından ne denli bir önem taşıdığına P. F. Viguier, ibret verici bir örnektir. Tanıtımızın sonunda Viguier gramerinin 9. sayfasında yer alan 18. yüzyıl Osmanlı toplum yapısı ile ilgili bir gözlemini aktarmakta yarar görüyoruz:

“Türk dilinin çok güzel, detaylı ve metotlu bir şekilde düzenlenmiş dokusu karşısında hayrete düşmemize en büyük sebep, muhakkak ki toplumun bilgi seviyesinin yüksek oluşudur” (Gümüşkılıç 2000: 62).

Viguier sözlüğünü Türkoloji dünyasına kazandıran Stanislaw Stachowski'yi bu çalışmasından dolayı kutlarız.

Kaynaklar

- ERDEM, Yahya (1995) “Avrupa’da Arap Harfleriyle Basılan Arapça ve Türkçe Kitaplar (1514-1700)”, *Kebikeç 2*, Ankara: 173-218.
- GOŁAŚ, Ewa Siemieniec (1997) *The Formation of Substantives in XVIIIth Century Ottoman-Turkish*, Kraków: Księgarnia Akademicka.
- GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet (1992) *Viguier’in Éléments de la Langue Turque Türk Dilinin Unsurları Adlı Eserinin Ses Uyumluları Bakımından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), İstanbul.
- GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet (2000) “Viguier ve Éléments de la Langue Turque Adlı Eseri”, *İlmî Araştırmalar 10*: 39-64.
- HAZAI, György (1990) “Die Denkmäler des Osmanisch-Türkeitürkischen in nicht-arabischen Schriften”, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, Teil I, Herausgegeben von György Hazai, Wiesbaden: 63-73.
- HITZEL, Frédéric (ed.) (1995) *Enfants de langue et Drogmans* [Dil Oğlanları ve Tercümanlar] (Çeviren Mehmet Sert), İstanbul: Yapı ve Kredi Yay. (ELD)
- ROLLET, Jacques (ed.) (1999) *Des Histoires Orientales*, par Guillaume Postel Cosmopolite, texte modernisé, introduction et notes par Jacques Rollet, İstanbul: Les Éditions Isis.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H. (1995) “Batı Ülkelerinde Yapılan Arap Harfli Basının Kaynağı ve Etkisi”, *Kebikeç 2*, Ankara: 219-223.
- TURAN, Fikret (2002) “Osmanlı Ağız Çalışmalarında Amaçlar, Kaynaklar ve Problemler”, *Türkbilgi 4*, Ankara: 125-135.